

חד גדיא

מה משמעותם של כל גיבורי הפיוט המפורסם 'חד גדיא'?

השיר של עם ישראל

"חד גדיא" הוא פיוט שכולנו מכירים ואוהבים. הפיוט מספר על האב שקנה גדי בשני זוזים. בא החתול וטרף את הגדי, בא הכלב ונשך את החתול. אחר-כך המקל היכה את הכלב, האש שרפה את המקל, המים כיבו את האש, השור שתה את המים, השוחט שחט את השור, ואז מגיעה התפתחות מעניינת: מלאך המוות בא ושחט את השוחט. השיר מסתיים: "ואתא הקב"ה ושחט למלאך המוות". כל אחד בסוף קיבל את שלו.

אגב, בהגדות של חב"ד השיר הזה לא מופיע. הרבי אומר בשיחה, "שאף-על-פי שאין אומרים פיוט זה בדיבור, ישנו כל העניין בשלימותו ואדרבא" (התוועדויות תשמ"ז ח"ב ע' 689)

יהודים שרים את הפיוט הזה בליל פסח לפחות שש מאות שנה, ואולי יותר. מזה ברור שאין זה סתם שיר ילדים עליז שהילדים מספרים על אבא שקנה גדי בשני זוזים, ונשאלת השאלה, מה הפזמון הזה מבקש לספר לנו.

בהשקפה ראשונה, המסר של השיר הוא שיש בעל-הבית לבירה זו. שום דבר אינו באקראי. אבל בשביל ההוראה הזו יש לנו הרבה פסוקים, מאמרי חז"ל, וסיפורים חסידיים. בעצם, זהו הסיפור של ההגדה, שהכול בהשגחה פרטית.

לצד זאת, מוכרח להיות בזה משהו יותר עמוק. ישנם שמסבירים שהשיר בא לספר את הסיפור של גלות מצרים מתחילתו ועד סופו בדרך משל ואלגוריה.

גדי אבא קנה גדי בשני זוזים. מי הוא הגדי? כשמתבוננים בסיפור של

ירידת עם ישראל למצרים, הגדי מזכיר לנו את יוסף הצדיק. כשאחי יוסף מכרו אותו בתור עבד למצרים, מסופר: "ויקחו את כתונת יוסף וישחטו גדי עזים ויטבלו את הכתונת בדם וישלחו" (וישב לז, ל) הגדי מסמל את יוסף.

אבא [?] יעקב אבינו, שנתן לבנו יוסף כתונת במשקל "שני סלעים מילת" (מגילה טז, ב).

החתול [?] בעל חיים שיש בו צד טורף, והדרך שבה החתול טורף היא ביצירת מארב לקרבן. זה מסמל את אחי יוסף, שכאשר יוסף 'נפל' לידיים שלהם, הם 'טרפו' אותו ומכרו אותו לעבד, הם 'בלעו' אותו. וכמו שמובא ברש"י, שבנימין קרא לבנו 'בלע' על שם אחיו יוסף "שנבלע לבין האומות" (מקץ מג, ל). החתול 'בלע' את הגדי.

כלב [?] מסמל את מצרים. מהיכן אנו למדים שהמצרים משולים לכלב? ביציאת מצרים נאמר: "ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו".

יש לומר, שהקב"ה בישר למשה, שלא רק שהכלבים לא יחרצו את לשונם נגד עם ישראל, אלא הנס הגדול יהיה שהכלבים שמהלכים על שתיים לא חרצו את לשונם ולא הפריעו לעם ישראל בעת יציאתם ממצרים. ואם כן בגלות מצרים ה'כלב' נשך את ה'חתול', את עם ישראל, שהם הצאצאים של אלו שמכרו את יוסף.

המקל [?] הוא מטה האלקים, שאיתו משה הכה את הכלב [?] מצרים, בעשר מכות.

האש [?] מסמלת את מתן תורה, כמו שנאמר: "והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ה' באש" (יתרו יט, יח). ושוב בספר דברים: "פנים בפנים דיבר ה' עמכם בהר מתוך האש" (ואתחנן ד, ד).

האש של מתן תורה שרפה את המקל. דהיינו, האירוע של מתן תורה היה כל-כך אדיר, שכל המכות והניסים שקרו לפני-כן התגמדו לעומתו. דווקא מתן תורה היה האירוע המכונן שנתן את הלגיטימציה והאישור למנהיגותו

של משה רבינו.

בזכות מתן תורה האמינו בני ישראל למשה, שהוא מדבר בשמו של הקב"ה. וכמו שהרמב"ם כותב על משה רבינו: "שהמאמין ע"פ האותות יש בלבו דופי" ובמה האמינו בו שעיננו ראו? האש הקולות והלפידים? והקול מדבר אליו? (יסוה"ת ח, א).

מים? מסמלים את התורה עצמה, כמו שהנביא ישעיהו אומר: "הוי כל צמא לכו למים". בתניא (פרק ד) מבואר: "ולכן נמשלה התורה למים. מה מים יורדים ממקום גבוה למקום נמוך, כך התורה ירדה ממקום כבודה? וכו'".

התורה? המים? ייבשה את האש. דהיינו; מתן תורה היה אירוע מכונן, אבל חד פעמי. ידוע שלא יהיה עוד פעם מתן תורה. אך התורה עצמה היא נצחית. יהודים בכל יום ובכל מקום בעולם לומדים תורה, והיא נותנת להם את החיות לחיי היום יום. הם לא שואבים את חיותם מהנוסטלגיה שפעם היה מתן תורה. לימוד התורה בכל יום זהו מתן תורה מחדש. מימי התורה הם שנותנים לנו חיות.

השור? מה מזכיר לנו השור ביציאת מצרים? מובא בספר תהלים: "וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב" (קו, כ). כשדוד המלך מספר את סיפור יציאת מצרים בפרק תהלים ארוך, הוא אומר "ויעשו עגל" ואז נאמר שזה היה "בתבנית שור".

השור, שמסמל את חטא העגל, שתה את המים, ובגלל חטא העגל משה שבר את הלוחות שעליהם חרוטים עשרת הדיברות. זאת אומרת, שאילולא ריחם הקב"ה על ישראל ונתן להם לוחות שניים, השור היה שותה את כל המים, את התורה, ולא משאיר לנו חלילה כלום.

השוחט הוא משה רבינו, שירד מהר סיני (ולאחר ששבר את הלוחות). הוא שרף את העגל וטחן אותו לעפר, הוא 'שחט' את העגל ולא השאיר ממנו כלום, וכך בעצם הציל את הגדי? את עם ישראל.

מלאך המוות [?] בסופו של דבר בא מלאך המוות ושחט את השוחט. משה רבינו לא זכה להיכנס לארץ ישראל. על אף רצונו האדיר וההפצרות רבות, הוא מת במדבר ולזה אחראי מלאך המוות.

המדרש תנחומא אומר: "אמר הקב"ה למשה, משה, באיזה פנים אתה מבקש לבוא לארץ, משל למה הדבר דומה, לרועה אחד שיצא לרעות צאנו של מלך ונשבית הצאן, ביקש הרועה ליכנס לפלטרין של מלך, א"ל המלך יאמרו שאתה השבית הצאן, אף כך אמר לו הקב"ה למשה, שבחך הוא שהוצאת ששים ריבוא וקברתם במדבר ואתה מכניס דור אחר, עכשיו יאמרו כו', אלא תהא בצדן ותבוא עמהם, שנאמר ויתא ראשי עם (צדקת ה' עשה) וגו'".

הרבי אמר על כך בקול חנוק מבכי: "משה רבינו מצד עצמו יכול היה לפעול שיכנס לארץ, אבל [?] מה יהיה עם דור המדבר? [?] ישאלו אצלו: אתה בעצמך נכנסת לארץ ישראל, ומה עשית עם [?] "שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו" שנשארו במדבר [?]! זוהי הסיבה שבגללה נשאר משה רבינו במדבר!". (ש"פ בשלח תשי"ד)

משה רבינו רצה להציל את אנשי דור המדבר ממלאך המוות, מכך שלא תהיה להם תקומה בתחיית המתים ולא יזכו לגאולה, ולכן נשאר יחד עמהם. משה הוא הרועה הדואג לכל פרט בצאנו, כידוע הסיפור על הגדי שברח כדי לשתות מים ומשה החזירו לעדר על כתפיו.

כעת, כשמשה נותר שם מאחור, נדרשת ההתערבות של הקדוש-ברוך-הוא בעצמו.

'ואתא הקב"ה' [?] בליל פסח אחרי שהכנו כוס לאלהינו הנביא מבשר הגאולה ופתחנו עבורו את הדלת, אנו מתפללים ומצפים שיבוא הקב"ה וישחט את מלאך המוות, כשיתקיים היעוד "ובלע המוות לנצח" (ישעיהו כח, ח) בביאת משיח צדקנו בקרוב ממשי.